

Redescobrir Màntzaros (Corfú, 1795-1872): l'Himne a la Llibertat

Rediscovering Mantzaros (Corfu, 1795-1872): The Hymn to Freedom

Joan-Carles Blanco Pérez
Músic i hel·lenista

Article rebut: 4 de febrer del 2022

Sol·licitud de revisió: 5 de febrer del 2022

Article acceptat: 15 de març del 2022

Blanco Pérez, Joan-Carles. 2022. Redescobrir Màntzaros (Corfú, 1795-1872): *l'Himne a la Llibertat*. *Aérides* 3, pàgs. 21-25.

Resum: Amb motiu del bicentenari de la Independència Grega (1821), s'ha pogut sentir per primera vegada la versió polifònica que va realitzar Nikólaos Màntzaros sobre el poema de Dioníssios Solomós. La investigació del musicòleg Kostas Zervópulos ha permès de restablir una versió definitiva a partir dels nombrosos manuscrits i versions en les quals Màntzaros va treballar al llarg de trenta-set anys, fins al 1865. Qui conegui l'himne nacional grec i escolti aquesta magnífica gravació,¹ només reconeixerà els versos de Solomós. Es tracta d'una «altra» peça musical diferent de la que estem acostumats a sentir com a himne nacional grec.

Paraules clau: Solomós, Màntzaros, himne nacional grec.

Abstract: On the occasion of the bicentennial of Greek Independence (1821), the polyphonic version of Nikolaos Mantzaros on the poem by Dionissios Solomos can be heard for the first time. The research of the musicologist Kostas Zervopulos has made it possible to restore a definitive version based on the numerous manuscripts and versions in which Mantzaros worked for thirty-seven years, until 1865. Whoever knows the Greek national anthem and listens to this magnificent recording,¹ will only recognize verses of Solomos. This is a «different» piece of music from what we are used to hearing as a Greek national anthem.

Keywords: Solomos, Mantzaros, Greek national anthem.

Els aires de llibertat que bufaren a Europa a finals del segle XVIII inspiraren tot un seguit de moviments revolucionaris. I així, mentre Grècia es troba al camp de batalla, a les illes jòniques, sota domini britànic, la «lluïta» també està inspirada en els ideals dels revolucionaris i en les idees liberals. I la llengua també s'erigeix en eix vertebrador del sentiment nacional.

El maig de 1823, dos anys després de l'inici de la Revolució, Dioníssios Solomós (Zàkinthos 1798 - Corfú 1857) va començar a compondre *l'Himne a la Llibertat*, que l'any següent es publicaria a Messolongui. Cal recordar que Solomós, amb formació italiana, havia escrit, fins al 1823, únicament en italià. La lluita d'alliberament nacional grec el

¹ https://www.youtube.com/watch?v=c94UuBck6No&list=PLBQJ_c_BP9-nJQh5LdXCXLJNBRJyBtQk&index=2&t=337s

marca profundament i, en no tenir models literaris en els quals inspirar-se, s'imposa a si mateix la difícil tasca de dur la llengua popular a la més alta expressió poètica.

Nikólaos Khalikiópulos Mántzaros
Imatge: Wikipedia Commons

Curiosament i de forma paral·lela, Mántzaros també «abandona» el seu passat italià i, el 1826, s'estableix definitivament a Corfú, on havia nascut, després de rebutjar l'ofertament de seu mestre Nicola Zingarelli de substituir-lo en la direcció del prestigiós Reial Conservatori de Nàpols.

Mántzaros és un ferm, i pioner, defensor d'emprar la llengua pròpia en les composicions musicals, en consonància amb els postulats del denominat nacionalisme musical. No oblidem que fins llavors la llengua de les composicions vocals, especialment les òperes, era l'italià.

Quan Solomós s'estableix a Corfú, l'any 1828, comença una ferma amistat i una admiració mútua entre els dos creadors. Tot i que Mántzaros coneixia l'*Himne* des de la seva publicació l'any 1825, és en aquest moment quan comença a musicar-lo i a treballar conjuntament amb el poeta. No només els uneixen uns mateixos ideals, sinó les mateixes idees sobre la poesia i la música, i el desig de promoure un renaixement espiritual de la nació grega.

És innegable l'admiració que Mántzaros sentia per l'*Himne a la llibertat* del seu amic, si tenim en compte que no va deixar de treballar-hi durant uns trenta-vuit anys. Es poden establir tres composicions musicals diferents de l'*Himne*.

Mántzaros, en conèixer Solomós, l'any 1828, musicà inicialment vint-i-quatre parts de l'*Himne* (158 versos) per a quatre veus masculines amb acompanyament de piano.² Es tracta d'una composició d'escriptura bella i magistral en un estil popular i senzill. I, en efecte, les primeres estrofes de seguida es fan populars a Corfú i a les illes Jòniques, la gent les canta en tota mena de celebracions i festivitats, i quan el rei Jordi I arriba a Corfú per a la cerimònia d'integració de les illes Jòniques al nou Estat grec, l'any 1865, el poble el rep entonant els vuit primers versos d'aquest himne «inicial». L'agost d'aquell mateix any s'emet un reial decret que l'estableix com a himne nacional.³ Tot i que l'*Himne a la llibertat* de Solomós consta de 632 versos, dividits en 158 estrofes (quartetes), només les sis primeres constitueixen oficialment l'himne nacional grec, i, d'aquestes sis, tan sols es canten les dues primeres. Cal dir que ens trobem davant d'un excel·lent compositor amb un gran domini de la forma musical, però que ha de «cedir» als imperatius d'una música que pugui ser cantada per tothom. Aquesta (auto)imposició no li impedeix de continuar

² Aquesta versió es conserva en l'única edició impresa de Clayton & Co, Londres, 1873. La podeu sentir a càrrec del *Taller de Música Antiga* (Το Εργαστήρι Παλιάς Μουσικής) dirigits per Iorgos Konstantzos i acompanyats al piano per Aris Garufalís: https://www.youtube.com/watch?v=NHm_sH54fBI

³ El 1861, Dimítrios Bótsaris, ministre de l'exèrcit del rei Jordi, li demana que compongui una marxa militar sobre l'*Himne* de Solomós. Mántzaros canvia el ritme per adequar-lo al de marxa militar, a *passo doppio*.

treballant, des del primer moment, per donar a l'himne una forma musical adient a la seva qualitat literària.

El cor del Meizon Ensemble amb el pianista Stathis Sulis, dirigits per Agathànguelos Georgatakos. Concert celebrat el 25 de març de 2021 i ofert en *streaming* per l'EPT (Ràdio-Televisió Grega).

Setze anys més tard, el 1844, finalitza el que s'ha anomenat «composició intermèdia». Consta de trenta-nou parts sense numerar i es conserva en el manuscrit dedicat al rei Otó I. També existeix una altra còpia manuscrita, en gran part fidel, apareguda a Alemanya i que també es conserva al Museu Benaki. El rei, en agraïment, va concedir al compositor la Creu de Plata dels Cavallers de la Reial Orde del Salvador; tanmateix en cap moment no es va decidir que fos l'himne nacional. Serà, com ja s'ha dit, el rei Jordi qui ho faci després de veure que el poble se l'havia fet seu.

Cinc anys més tard d'haver començat a musicar el poema de Solomós, Mântzaros escriu la composició «polifònica», anomenada així perquè la majoria de les quaranta-sis parts tenen textura polifònica. És aquesta, sens dubte, la més interessant de totes les composicions de l'himne, la més treballada i a la qual l'autor dedica trenta-quatre anys de la seva vida. Kostas Zervópulos, en el seu exhaustiu estudi, estableix com a segures cinc revisions: la primera el 1831 i la cinquena el 1865. Aquesta és la versió que recentment hem pogut sentir i esperem que es pugui editar i gravar completa, ja que només s'ha ofert al públic vint-i-dues de les quaranta-sis parts.⁴ És innegable el gran interès musical que té aquesta «nova»

⁴ En realitat la composició polifònica ja es va enregistrar la primavera de 2018 pel *Cor de veus masculines de Corfú* sota la direcció de Khristina Kal-liaridu i amb la revisió musical de K. Zervópulos. Malauradament, aquest esdeveniment va tenir molt poc ressò.

i recuperada versió, amb un llenguatge modern —és a dir, romàntic—, però amb una tècnica compositiva i factura clarament antiga, bachiana.

Tant de bo, a partir d'ara, Nikólaos Mántzaros sigui merescudament recordat no només com un gran mestre, compositor de l'himne nacional grec, excel·lent crític i teòric musical, impulsor de l'Escola jònica de compositors i filantrop, sinó també com un gran compositor digne de formar part dels programes de concert més exigents.

BIBLIOGRAFIA

Michels, Ulrich. 1989. *Atlas de música*. Madrid: Alianza Editorial.

Mitsakis, Kàrolos. 1979 = Κάρολος Μητσάκης. *Νεοελληνική μουσική και ποίηση. Ανθολογία / Modern greek music and poetry. An Anthology*. Prefaci de Mikis Theodorakis. Atenes: Editions Grigoris.

Zervópulos, Konstandinos. 2008 = Κωνσταντίνος Ζερβόπουλος. *Ο Νικόλαος Χαλικιόπουλος - Μάντζαρος και οι μελοποιήσεις του σολωμικού ύμνου*. Tesi doctoral. Corfú: Universitat Jònica [Ιόνιο Πανεπιστήμιο]. Disponible en línia: <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/20917?lang=el#page/1/mode/2up>

DISCOGRAFIA

Taller de Música Antiga. 1991 = Το Εργαστήρι Παλιάς Μουσικής, Ο Εθνικός Ύμνος. Βύρων Φιδετζής - Γιώργος Κωστάντζος, διευθυντές & Άρης Γαρουφαλής, πιάνο. ΛΥΡΑ. CD 0064.

DICTIONOGRAFIA

https://el.wikipedia.org/wiki/Διονύσιος_Σολωμός (última consulta: 2021-09-01)

https://el.wikipedia.org/wiki/Νικόλαος_Μάντζαρος (última consulta: 2021-10-22)

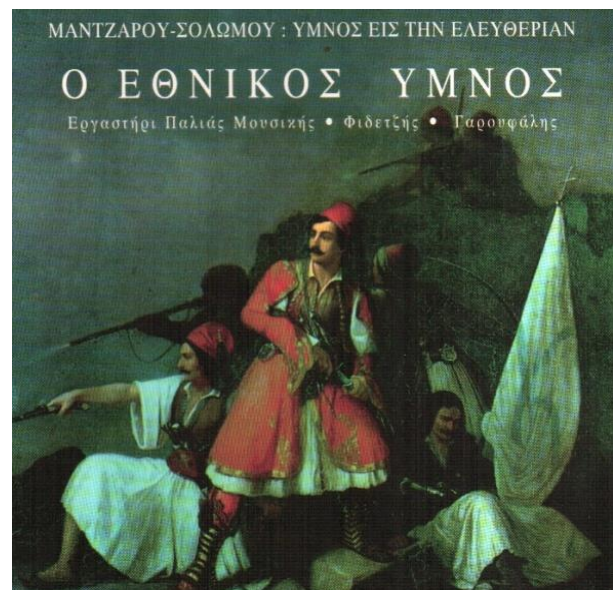
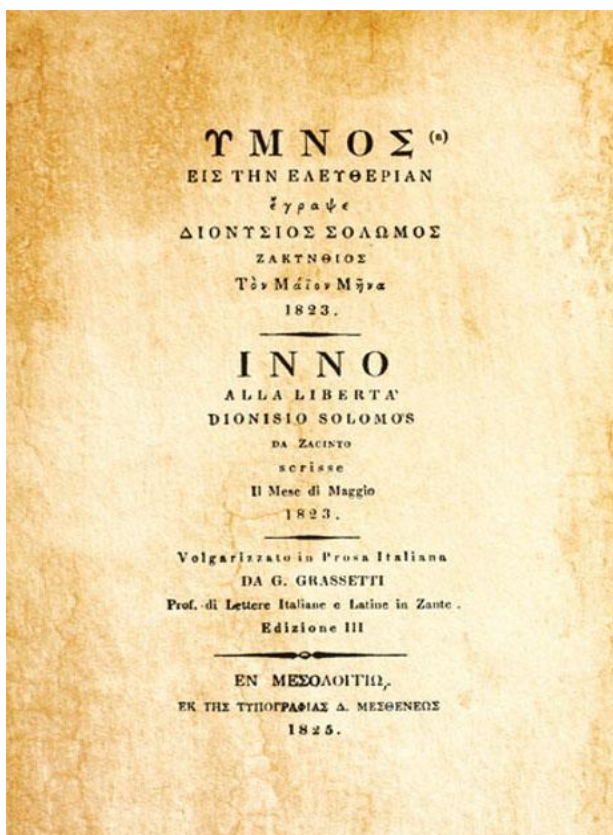
https://el.wikipedia.org/wiki/Ύμνος_εις_την_Ελευθερίαν (última consulta: 2021-12-09)

https://www.youtube.com/watch?v=c94UuBck6No&list=PLBQJ_c_BP9-nJQh5LdXCXLJNBRJyBtQkB&index=3&t=337s (última consulta: 2022-01-03)

https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd.id=10&text_id=3384 Ύμνος εις την Ελευθερίαν (última consulta: 2022-01-04)

Portada i primera pàgina de la primera edició musical de l'*Himne a la Llibertat*, publicada a Londres per Clayton & Co. un any després de la mort del compositor.
Imatges: Universitat Aristotèlica de Tessalònica [Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης]

Dalt: portada de la primera edició (juny de 1991) del CD amb la gravació de l'*Himne «inicial»* de 1828, a càrrec del Taller de Música Antiga, amb A. Garufalís al piano, dirigits per I. Konstantzos i B. Fidetzis.

Esquerra: portada de la primera edició de l'*Himne a la Llibertat*, publicada el 1825 a Messolongui.